

TEK BİR TIP

Yaman ÖRS*

Son yıllarda "Homeopati" ile ilgili yazıların sayısında bir artma olduğunu görüyoruz. Bunlarda en başta, bu uygulamanın yararlı olup olmadığı, hastaya gerçekten bir "alternatif" sunup sunmadığı tartışılmaktadır. Ben burada, tarihsel bilgilerimizin, tıbbi evriminin ışığında, kavramsal ve yöntemsel bir yaklaşımla konuya kendi yönümden ve çağdaş tıp etkinliği açısından açıklık getirmek istiyorum.

Konumuzu daha geniş bir açıdan ele aldığımızda, son onyıllarda belki tüm dünyada, ama özellikle kalkınmada daha geri düzeylerde kalmış ülkelerde, tıp etkinliği ile ilgili olarak daha doğrusu onun yanında gittikçe önem kazanan bir gelişmenin yer aldığını görüyoruz. "Geleneksel tıp" olarak adlandırılan bir etkinliğin "ustaları", "düşünürleri" ve günlük uygulayıcıları, özellikle geleneklerin, bu arada dinsel inanç ve uygulamaların öne geçtiği toplumlarda gittikçe artan bir saygınlık kazanmaya başlamışlardır. Böylece bu kişiler, uğraş açısından olduğu ölçüde toplumsal açıdan saygınlık kazanmaya, iktisadî yönden de güçlenmeye başlamışlar; toplumdaki konuları da neredeyse çağdaş tıbbın uygulayıcılarının, araştırmacılarının ve kuram geliştiricilerinin ölçüsünde gelişme göstermiştir.

Bu kişilerin (ve onlardan çare arayan insanların da bir bölümünün) söylediklerine bakılırsa, izledikleri "geleneksel" yollarla onlar sara ve cüzzamı, deri hastalıklarıyla sindirim bozukluklarını, değişik kanser türlerini ve daha başka durumları iyileştirebilmektedirler. Üzerinde durdukları bir nokta da, çağdaş tıp uygulayıcıları ile kendileri arasında bir işbirliğinin kurulabileceği ve kendi "bilgi" ve deneyimlerinin çağımızın tıp eğitiminin içine girebileceğidir.

Çağdaş bilimsel (ya da bilim temelli) tıp etkinliğinin içeriğinin ve eğitiminin nelerden oluştuğu konusunu burada bir yana bırakalım; onunla "geleneksel" denen etkinlik arasındaki ve felsefî diyebileceğimiz bir temellendirmenin gözetildiği çok yönlü karşılaştırma, başlı başına bir çalışma konusu olabilir. Biz burada, bilimin, bilimlerin evrimiyle ilgili olarak Fransız filozofu Auguste Comte'un üzerinde durduğu (ancak ondan önce başka düşünürlerce de belirtilmiş olan), gelişmiş toplumlarda gözlediğimiz büyüsel-dinsel, fizikötesi-denyici, deneysel-bilimsel evreleri dikkate alabiliriz. Bu evreler, insanın gelişmesinin toplumsal, iktisadî, dünya görüşleriyle ilgili vb. başka yönlerinde olduğu gibi, tarihsel akışın içinde kesin sınırlarla birbirinden ayrılmazlar ve yerine göre önemli ölçüde kesişmektedirler. İşte, "geleneksel" olarak adlandırılan (sözde) tıp etkinliğinin günümüzdeki gelişmesi de bu açıdan ele alınmalıdır. O zaman, gerçekte onun bir tıp "türü" de-

ğil, bugünkü bilimsel tıbbın geçmişinde kalmış evrelerin, çeşitli toplumsal, siyasal, iktisadî vb. nedenlere bağlı olarak yeniden canlanması olduğu anlaşılabacaktır.

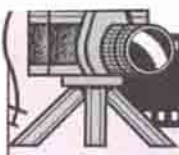
Tarihsel açıdan değişik toplumların düşünsel ve uygulamalı kaynaklarından beslenerek gelişmiş ve "geleneksel tıp" denen etkinlik, zaman içinde çok az değişmeye uğramış, belli yönlerden ise yüzlerce, yerine göre binlerce yıldır değişmeden günümüze gelmiştir. Bilimin, bilimlerin, bunlara dayanmış (tıp ya da tarım, mühendislik gibi) uygulamalı alanların özellikle son yüzyıllardaki, en başta da çağımızdaki değişim ivmesinin ne olduğunu ise okuyucularımız yakından biliyor olmalıdırlar. Bugün bilimde ve tıpta, çağımızla geçmiş çağlar arasında birtakım benzerlikler buluyorsak bu, onların birbiriyle olan temel ya da iç yapı ve işleyiş yakınlıklarından ileri gelmektedir. Buradaki benzerlik, kuram ve uygulama açısından birbirinden öylesine uzak etkinliklerin, değişik tarihsel ortamlarda, değişik toplumlarda birbirinin özdesi ya da çok benzeri işlevleri yüklenmiş olmalarına bağlıdır. Öz olarak belirtmek gerekirse, belli alanlardaki eski etkinlikler çağdaş olanların tarihsel ya da toplumsal-işlevsel karşılıklarıdır, temeldeki özdeşleri değil. Yoksa örneğin hekimlik (hastalık-sağlık) alanında çağdaş tıbbın bilimsel bilgisi ve hizmetleriyle büyüçülerin (ya da "büyücü hekimlerin") kendilerine özgü törensel etkinlikleri arasında pek bir ayırım bulamazdık.

Belirtilen bu noktalar, "alternatif" olarak nitelendirilen ve yine bir sözde olma özelliği taşıyan etkinlik için de, denebilir ki tümüyle geçerlidir. Yukarıda sözünü ettiğim yazılara dönersek, bunlarda 18.-19. yüzyılın Alman hekimi Samuel Hahnemann'ın geliştirdiği "Homeopati" adlı yöntemin "tıbbî bir düşünce sistemi" olarak tanıtıldığını görüyoruz. Onun temel çıkış noktası olan "benzer benzeri iyileştirir" ilkesi açıklandıktan sonra, Hahnemann'ın "ilâçlar hastaya ne kadar ufak dozda verilirse, etkileri o derecede artar" biçimindeki ikinci ilkesi anlatılıyor. Bunun yanında, bu ilkelerden birincisinin Hahnemann'ın "benzerlik yasası" olduğu, ikincisinin ise bugün artık (farmakoloji açısından bir temeli bulunmayan) **plasebo** etkisinden öte bir anlam taşımadığı belirtiliyor.

Hahnemann'ın "sisteminin" bir başka ilkesi, belli bir zamanda (ancak o hastalığa karşı etkili) tek bir ilâcın kullanılmasının gerektiğidir. Son olarak dördüncü bir ilkeye göre ise, "her hasta ve onun durumu, tek, kendine özgüdür."

Bu çok kısa değinmelerden burada bizim için çıkarılabilecek sonuç şu olmalıdır: Samuel Hahnemann'ın ortaya attığı Homeopati'nin ("sistem" ya da yöntem vb. nasıl adlandırılırsa adlandırılırsa) bilimsel hiçbir dayanağı yoktur. Bugünkü bilimsel, geçen yüzyılda onun temellendiriciliğini yapmış olan Claude Bernard'ın terimiyle deneysel tıpta, olabildiğince denetli bir ortamdaki denetli gözlemlerimizi, denetli deneylerimizin sonuçlarını açıklamak durumundayız. Bu amaçla da, ilgili olgular arasında yerine göre oldukça karmaşık olan neden-sonuç ilişkisini ya da ilişkilerini, bir başka terimle nedensellik zincirini yapabildiğimiz ölçüde ortaya koymak zorundayız.

* Prof. Dr., Ankara Tıp Fakültesi Tıbbî Etik Anabilim Dalı.

FOTOĞRAFIN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

İlâz.: CEVDET ÇAĞAN

Geçen sayıda yayınladığımız yandaki süngerler, her ne şekil ve görüntüde olursa olsun, hepsinin yaşam için bazı faaliyetleri gerçekleştirmesi gerekiyor. Beslenmelerini, detuz suyunu süzerek ve içinden kullanabilecekleri maddeleri alarak gerçekleştirirler. Besinlerin yüzde sekseni o kadar küçük ki, ışık mikroskopunda dahi zor görülür. Yaşamlarını karanlıkta sürdürmelerine rağmen, renge renk figürler oluştururlar ve bunu ancak flaşın patlamasıyla farketmek mümkün.

Bu sayıda da alttaki fotoğrafı ilginize sunuyoruz.

Organizmanın işleyişinin, tepkimelerinin, hastalıkların ortaya çıkışlarının yollarını ("mekanizmalarını") açıklığa kavuşturmadan, neyi, ne zaman, neden, nasıl yapabileceğimizi bilemeyiz; ilgili süreçlerin nasıl gelişeceklerini kestiremeyiz. Bilimselliğin söz konusu olduğu ölçüde, tıptaki kuramsal yaklaşımlar ve her türlü (iyileştirici, koruyucu vb.) uygulama, sınırları biyoloji, psikoloji, kimya, fizik gibi temel bilim alanlarıyla çizilen kuram ve yasaların ötesinde düşümlenemez.

Hahnemann'ın çıkış noktası, tıbbın, daha doğrusu tedavi edici hekimliğin "hastalığı hastaya en az zarar verecek biçimde iyileştirme" amacına yöneliktir; ama bu, bir dilek, istek olmanın ötesine geçememiş, iyileştirme çabaları ile bir bütün oluşturmuştur; bir etkinlik olarak ussal-bilimsel tıbbın evrimi içinde geliştirilmiş olmakla birlikte kuramsal-gözlemsel-deneysel temelden yoksun kalmıştır. Onun ilkelere, zamanının Avrupa tıbbında çok geçerli olmuş, aşırı ve tehlikeli biçimdeki ilaç kullanımına karşı belki "haklı" diyebileceğimiz bir tepkinin ürünü olarak görülebilir. Bugün ise, elemizde tıp etkinliğinin olanakları içinde fiziksel, kimyasal, biyolojik nitelikli ve tıp evrimi içinde daha önce hiç görülmemiş, çok etkili, güçlü araçlar var. Yan dediğimiz etkileri, çoğunun pahalı ve belki insanların büyük çoğunluğu için elde edilemez, yararlanılamaz oluşları, hekimlerin onları yerine göre iktisadî çıkar, bilgisini yeterince yenilememe ya da hastasını yeterince düşünme gibi nedenlerle gereksiz kullanmaları ve söz konusu olabilecek başka etkenlerden dolayı bu araçlar, uygun bir anlatım olacaksa birçoğumuzu ürkütmektedir. Bu, pek de haksız sayılabacak bir etkilenme değildir. Ancak, ussal-bilimsel, genellemelerinin ve uygulamalarının hesabının verilebileceği çağdaş tıbbın getirdiği olumsuzlukları görmek, insan toplumlarının geçmişteki sağlık durumlarının, onlar-

daki "tıp" uygulamalarının ne düzeyde olduklarını bizlere unutturmasını; bu amaçla tıp tarihi, kültür tarihi, yerine göre sanat tarihi kaynaklarına yüzeysel bir göz atmak bile aydınlatıcı olabilir.

Çağımızın tıp etkinliğinin getirdiği bilimsel, iktisadî insanî, siyasal vb. her türlü "yan etkinin" olabildiğince ortadan kaldırılması, bilim dışı, bilimsellik karşıtı öğretiyi ya da "sistemlerden" yarar ummakla gerçekleşemez. Bunun gerçekleşmesine giden yol, bu olumsuz, istenmeyen etkileri bilimsel gelişmenin, toplumsal ilerlemenin, etik (ahlâkî) kaygılarımızın, değer yargılarımızın ışığında görmekten, bundan yararlanarak çıkardığımız sonuçlara göre davranmak ve düzeltici olumlu değişimlere yönelmekten geçmektedir.

Öte yandan, bilimsel bilgi ve teknik becerinin söz konusu bulunduğu her uğraşta olduğu gibi tıpta da "diplomalı olmak", o etkinliğin yürütülmesi için yeterli koşulları içermeyecektir, ancak onun kaçınılmaz gerekli koşuludur. Uygulayıcı kişiler ve eğitimciler, kuramcı, düşünür ve yazarlar olarak tıp etkinliğinin iç ve dış tüm koşulları konusunda ondan beklenen en üst düzeyi sağlayacak biçimde çaba göstermemizin önemi konusunda kimsenin bir diyeceği olabilir mi? Ancak bu yolla, bu etkinlikte insanın, söz konusu yazılarda yazarlarının da belirttiği gibi "psikobiyososyal" bir bütün ya da varlık olduğunun unutulmaması sağlanabilir.

Yine bu yazılarda yer alan "ortodoks" terimi, "ilk konan ilkelere dayanan, otoriter kabul gören, geleneksel" gibi anlamlara gelmektedir. Çağımızın bilimsel-deneysel tıbbi için onun karşıtlarınca kullanılan bu sözcüğe bakarak "büyük hekimlerin" inandıklarından ve yaptıklarından bugün nereye geldiğimizi; etkinliğin zaman içinde ne tür bir ötedeki değişim ya da dönüşüme uğradığını sanırım pek açıklıkla göremeyiz.